

БӨЛІМ: ЖАЛПЫ РУБРИКА

"Журналистика тілі және оның басқа тілдерден ерекшелігі"

ЖАРИЯЛАНДЫ
08.10.2023СІЛТЕМЕ
<https://bilimger.kz/144184/>

«Журналистика тілі және оның басқа тілдерден ерекшелігі»

Жаңалықтарды ұсынуда және басқа жерлерде БАҚ-ты ұсынуда тілді қолдану бәрімізге әсер ететін тіл мен қоғамның өзара әрекеттесу формасын білдіреді. Бізді БАҚ қалай жұмыс істейтіні, тіл қалай жұмыс істейтіні және әсіресе екеуінің өзара әрекеттесуі қызықтырады. Оның мазмұны осы мәселелерге қызығушылық танытатын адамдарға, сондай-ақ осындай мәселелерді зерттейтін адамдарға қолжетімді болуы керек. Адамдар арасындағы және ұлттар арасындағы жауапты қарым-қатынасқа ұмтылуға тұрарлық. Ақпарат құралдарының тілі қоғамда ерекше орын алады және оның қалай жасалатынын, оның құндылықтармен қалай қалыптасатынын және біздің қабылдауымызға қалай әсер ететінін білу қызықты.

Бұқаралық коммуникация - бұл адамның, адамдар тобының немесе ұйымның байланыс арнасы арқылы анонимді және біркелкі емес адамдар мен ұйымдардың үлкен тобына хабарлама жіберу процесі. Сіз анонимді және гетерогенді адамдардың үлкен тобын жалпы жұртшылық немесе жалпы қоғамның сегменті ретінде қарастыра аласыз. Байланыс арналарына телевидение, радио, әлеуметтік медиа және баспасөз жатады. Хабарламаны жіберуші әдетте ұйымды жиі көрсететін кәсіби коммуникатор болып табылады. Бұқаралық коммуникация - қымбат процесс. Тұлғааралық қарым-қатынастан айырмашылығы, бұқаралық коммуникация үшін кері байланыс әдетте баяу және жанама түрде жүреді. Журналистика тілі оның журналистік жүйеде ұйымдастырылуына қатысты бұқаралық коммуникацияда тамаша көрініс табады.

Журналистік тілді талдау журналистердің тілдік құрылымының құрамдас бөліктеріне шолу жасауға әкеледі, оған қатысты орын алған кейбір

түсінбеушіліктерді жоюға бағытталған ақпаратпен байытады. Тілдің бұл түрін зерттеу әртүрлі хабар тарату арналары арқылы медиа тілінің әртүрлі түрлерін анықтауды және дискурстың қысқалығы, анықтығы және прагматизмі сияқты стилистикалық қасиеттер талап ететін жазба түрін жасауды қамтиды. Публицистикалық стиль негізінен ұқыптылығымен, тілдің жаңалығымен, шыншылдығымен, орындылығымен, жеделдігімен ерекшеленеді1.

Тілді үлгілі қолданып, насихаттау - барша журналистердің кәсіби, азаматтық, тіпті патриоттық парызы. Басқаша айтқанда, грамматика мен нормативтік және академиялық сөздіктерде реттелгендей мәтінді көркем тілде салу немесе радио мен теледидарда сөйлеу.

Публицистикалық стиль кең аудиторияға арналған және маңызды қоғамдық немесе саяси оқиғаларға, мәдени немесе моральдық сипаттағы қоғамдық мәселелерге арналған көпшілік алдында сөйлейтін сөздер мен баспа басылымдарында қолданылады. Ол үш сортқа бөлінеді, олардың әрқайсысының өзіндік ерекшеліктері бар. Басқа формальды стильдерден айырмашылығы, публицистикалық стильдің сөйлеу сорттары, атап айтқанда, шешендік субстиль болды. Радио мен телевидениенің дамуы ауызша сөйлеудің жаңа түрін - радио мен теледидарды түсіндірді. Қалған екеуі - очерк пен газет, журналдар мен журналдардағы мақалалар.

Публицистикалық стильдің жалпы мақсаты - қоғамдық пікірге әсер ету, оқырманды немесе тыңдаушыны жазушы немесе сөйлеуші берген интерпретацияның бірден-бір дұрыс екендігіне сендіру және оның пікірді қабылдауына ықпал ету. сөйлеу, эссе немесе мақала логикалық дәлелдеу арқылы ғана емес, сонымен қатар эмоционалды тартымдылық арқылы2.

Журналистердің оқиғаны жазу мен көрсетудің өзіндік әдістері бар ма? Біз журналистерге тән белгілі бір рецепттер немесе үлгілер туралы айта аламыз ба? Публицистикалық мәтіннің оны басқа мәтін түрлерінен ерекшелендіретін, әртүрлі жазба түрлерінің арасында ерекше мәртебе беретін белгілі бір ерекшеліктері бар ма? Біз осы мақалада басқа тілдер арасында дараланған тіл ретінде журналистік тіл тұрғысынан көзқарасты кеңейте отырып, жауап беруге тырысамыз.

Жазуды үйрену - талант пен шеберліктен тыс, ұзақ сарапшылықты қажет ететін ауыр және жалғыз жұмыс. Бұл тыңдау, оқу, зерттеу және жазу дегенді білдіреді. Мұны барлық жақсы журналистер біледі, өйткені олар сапалы жазбалардың барлығының бірнеше ортақ тұстары бар екенін біледі: олар түсінікті, оқуға жеңіл, ортақ тілді қолданады, оқырмандардың қызығушылығын тудырады және «қызықтырады». Сонымен қатар, жақсы жазу — бұл дұрыс

жазу: көпшілікке, медиа арнаға, сонымен қатар жанрдың талаптарына сәйкестік.

Публицистикалық немесе публицистикалық стиль бұқаралық ақпарат құралдарына тән, өйткені ол әр түрлі кәсіби даярлығы бар немесе мәдениеттің әртүрлі деңгейлері бар гетерогенді аудиторияға арналған. Бұл стиль көптеген мәтіндерді қамтиды. Оның мақсаты - көпшілікке ақпарат беру, сонымен қатар әлеуметтік өмірге қатысты әртүрлі аспектілерді, экономикалық және саяси мүдделердің аспектілерін түсіндіру, жалпы түсіну үшін түсіндіріледі.

Публицистикалық лингвистикалық стильдің өзіндік ерекшеліктері

Әрбір мақаланың тұжырымдамасы, ұйымдастырылуы және тілі анық болуы керек, әйтпесе оны қайта ойластыру және қайта жазу қажет. Бұл ереже басқа стильдерге қарағанда публицистикалық стильге көбірек сәйкес келеді. Газеттерді көбінесе адамдар көп және шулы жерлерде басқа адамдар оқиды. не істеу керектігі және жаңалықтарды үстірт оқитын адамдар, сондықтан заттар қағазда анық көрсетілуі керек. Біз баяндаудағы әрбір кезеңді, әрбір оқиғаны реттілікпен және пайымдаудағы әрбір қадамды қамтуға тырысуымыз керек. Публицистикалық мәтіннің идеясы А-дан С-ге секіріп, оқырманды екінің арасында В бар екенін түсіну міндетін қалдырғанда, бұл тітіркендіргіш және шатастырып, жаңылыстыруды тудырады. Оқырман тақырыпты бұрыннан біледі деп ойламауымыз керек.

Публицистикалық мәтінді үйлестіру - мақаланың мәнеріне, үні мен ырғағы мен оның тақырыбына сәйкес келу. Әрине, барлық тақырыптар арнайы өңдеуді қажет етпейді, бірақ кейбіреулеріне сезімталдықпен қарау керек. Мысалы, өмір мен өлім мәселелеріне әрқашан байыпты қарау керек. Тілі мен құрылысы сабақтас, етістіктер белсенді және тура сөйлемдер қысқартылған, бірнеше сын есімдер болуы керек.

Үйлесімділік оқырманның тілдік дағдыларына, қарым-қатынас жағдайына, оның әлеуметтік-психологиялық жағдайына, қарым-қатынас мақсатына және басқа жағдайларға (ауру, ішкі тәжірибе т.б.) қатысты түсініледі. Ол мәтіннің кейбір оқырмандар үшін үйлесімді, ал басқалары үшін аномальды екенін анықтайды, бұл әркімнің мәтін әлеміне қосылу немесе қосылмау қабілетімен түсіндіріледі.

Мәтін абстрактілі тұлға ретінде «өзінде» үйлесімді емес, ол күтулерді оятады және мәтін күтулеріне жауап беретін қабылдаушыға немесе рецепторлар қауымдастығына қатысты сәйкес келеді. Біріктірілген журналистік мәтін ақпарат пен ойын-сауыққа деген үміт пен қажеттіліктерге сәйкес келетін хабарламаларды таратады. Біріктіру мәтінді құрайтын тілдік бірліктер

арасындағы байланыс, грамматикалық және семантикалық белгілермен және қатынастармен өрнектелетін сілтеме (мысалы, «есептер мен ықтималдықтар негізіндегі ортадағы кесте») грамматика тұрғысынан дұрыс тұжырымдау ретінде анықталуы мүмкін. ережелер көзқарасы, бірақ айтылумен байланысты терминдердің мағынасы тұрғысынан мағынасы жағынан ауытқу.

Дұрыс тілде жазылған журналистік мәтіннің міндетті шарты ретінде мынадай ерекшеліктер бар:

- Әдеби тілді күнделікті тілмен қатар қолдану, басқа функционалдық стильдерден келетін элементтердің қоспасы: әкімшілік, ғылыми, көркем (көркем) немесе ауызекі тіл.
- Сөздік қорының алуан түрлілігі мен байлығы қарастырылған тақырыптық саланың әртүрлілігінен туындады.

Қолжетімді тілді қолдану ол бағытталған мақсатты аудиторияның әртүрлілігіне байланысты

- (Бухарест - кішкентай Париж немесе Ресей - Ана ел) сияқты лингвистикалық клишелерді пайдалану
- Оқырманның назарын аударуға арналған процестерге шақырулар, мысалы: қызықты тақырыптар мен субтитрлер, суреттер мен графиканы пайдалану (түс)
- Қатаң мамандандудың жеке және ғылыми тұжырымдамалары мен түсіндірмелерін алып тастау
- Дәлдік - стильдің қарым-қатынасқа қатаң қажетті сөздерді қолдана білу, сөйлеуші жеткізгісі келетін ойды тамаша жеткізу үшін сөздерді табу. Ауытқулар: сөздерді шаршатып алу және шегіну (тақырыптан ауытқу);
- Тазалық - мәдениетті тіл стилінде қабылданған сөздердің қатаң қолданылуымен беріледі. Ауытқулар надандықтан, оқымау, бейсаналық еліктеу және неологизмдер мен варваризмдерді теріс пайдаланудан туындайды.
- Табиғилық - байланысы бар айқын өрнек. Ауытқулар әкеледі театрлық және әсерлі стиль;
- Қарапайымдылық - қолжетімді сөздерді, жалпы терминдерді, қарапайым күнделікті стильді қолдану және ойды жақсы білдіретін сөзді таңдау арқылы алынады.

Тілдер мәтіндердің жиынтығынан тұрады, тілдерде мәтіндер бар және кез келген мәтінде ол білдіретін тілдік ерекшеліктер болады. Бұл оптикада

публицистикалық мәтіннің публицистикалық тілдік ерекшеліктері, атап айтқанда вербальды өрнектер көлемі, осы саланың ерекшеліктері бар. Публицистикалық мәтіндер (баспасөз мақалалары) негізінен баяндау құрылымына ие, ол презентация аясында ақпараттық тақырыпты енгізумен, оны әзірлеумен және баспасөз мәтінін қорытындылаумен сипатталады.

Баспасөз мәтініндегі кіріспе (кейбір мамандар мұны шабуыл деп атайды) өте маңызды, өйткені оқырмандардың назарын аудару осы жүйелілікке байланысты. Алғашқы сөздердің басы оқ ату сияқты, таң қалдыратын немесе сұрақ белгісін тудыратын «шабуыл» болуы керек. Публицистикалық мәтіннің басы қызықты, қысқа, арандатушы, зерделі, ақпаратты және ынталандырушы болуы керек.

Онда парадокс, ақылды мағынаны бұзу немесе өте күшті бейне болуы керек. Кіріспеде (шабуылда) мақаланың ең маңызды элементі тікелей немесе жанама түрде (ұсынатын) айтылады, публицистикалық мәтіндерді жазу техникасы, кіріспе формалар ретінде сұрау, әңгімелеу, дәйексөз, сипаттау немесе байқағыш, әзіл-оспақ, философиялық және парадоксикалық форма ретінде, оқырманның қызығушылығын ескере отырып, тікелей және айтарлықтай адресат. Бірінші сөйлем ең маңызды болып табылады, өйткені ол бізді мәтіннің қалған бөлігін оқуға итермелемесе, мақала «өлі» деп саналуы мүмкін.

Публицистикалық стильдің көптеген ерекшеліктері баспалардың жаңа элементтерді ұсынуға, оқырманның қызығушылығын ояту үшін тосын сыйлар жасауға және әрқашан асығыс, зерігу және шамадан тыс жаттығулар қаупімен байланысты қарым-қатынасты жалғастыру үшін түбегейлі қажеттілігімен анықталады. Жаңалық әрқашан идеяда немесе ақпаратта бола бермейтіндіктен, күнделікті өмірде аз және қайталанатындар, жаңалықты іздеу тілге жиі ауысады. Сөйлеушілер бір адамға немесе бір оқиғаларға көптеген жолдармен сілтеме жасай алады және бірнеше мүмкін белгілерді таңдау немесе сипаттау тілдегі субъективтіліктің көрінісі деп айтудың жаңалығы жоқ.

Бұрынғы теориялық алаңдаушылық саяси-публицистикалық тіл туралы зерттеулермен жаңартылды, бұл жағдайда адамдар мен оқиғалар үшін «тегтерді» таңдау кейде «бір шындыққа әртүрлі көзқарастардың болуының табиғи нәтижесі ретінде» қабылданады, бірақ ол көбінесе айла-шарғы жасаудың бір түрі ретінде күдікпен қарастырылады.

Батыс елдеріндегі адамдар өз әріптестерімен ауызша сөйлесуден гөрі БАҚ басылымдарынан көбірек тілді үйренетін шығар. БАҚ тілінің өндірісі орасан зор және оның тілін бірнеше адам ғана емес, бұқаралық аудитория естиді. Бұқаралық ақпарат құралдары біздің қоғамда тілдің жүргізушілері болып

табылады. Жаңалықтар құндылықтармен және сол жаңалықтарды баяндайтын, осы құндылықтарды көрсететін және білдіретін тіл түрімен анықталады. Оқырмандар тілдің қолданылу тәсілі БАҚ-тан алатын ақпараттың мазмұнына әсер етуі керек деп санайды.

Медиа коммуникацияның оны бетпе-бет қарым-қатынастан ерекшелетін және лингвистке артықшылықтар беретін бірнеше ерекшеліктері бар: көптеген бастамашылар, бір мезгілде жаппай аудитория, бөлшектелген аудитория, кері байланыстың болмауы және көпшілікке жалпы қолжетімділік. Барлық осы ерекшеліктер медиа тілдің пішініне, оның жасалу жолына, аудиторияның медиа мазмұнын қабылдау қабілетіне және коммуникаторлардың өзін-өзі түсіну қабілетіне терең әсер етеді.

БАҚ қоғамда естілетін көптеген тілді тудырады. Бұқаралық ақпарат құралдарының тілі жиі сынға алынады және болжамды жағымсыз әсерлер газеттердің жеке бағандарында ирониялық түрде жүргізілетін қоғамдық пікірталастарда жиі кездеседі. Бұқаралық ақпарат құралдарының тілі оның хабарламаларының ең маңызды құралы және көрінісі болып табылады және бетпе-бет қарым-қатынасқа қарағанда лексикалық артықшылықтарды ұсынады. Ол жаппай тұтынуға арналған және радио немесе теледидар жағдайларында ауызекі сөйлеу тілін жақсы сапалы жазу мүмкіндігін ұсынады.

Журналистика тілі де кең қоғам мен мәдениеттің айнасы ретінде танытады; бұл тіл қоғамдағы көзқарастар мен пікірлерге адамдарды және мәселелерді көрсету тәсілі арқылы әсер етеді. Медиа тілдің қос функциясы бар: ол бұқаралық ақпарат құралдарының өзі туралы және журналистер қолданатын тіл туралы айтуы мүмкін. Әлеуметтанушылар БАҚ-ты сөйлесу деректеріне қол жеткізудің екінші класты құралы ретінде қарастыруға бейім. Әлеуметтік қысымдар тілге өткеннің қандай да бір шалғай нүктесінен емес, өмір сүретін қазіргі уақытта әрекет ететін имманенттік әлеуметтік күш ретінде үздіксіз әрекет етеді.

Жаңалық сирек жеке орындау болып табылады. Ақпараттық БАҚ бірнеше тарап жасаған тілдің классикалық жағдайын ұсынады. Бұқаралық ақпарат құралдарының аудиториясы үлкен және көпқабатты, Ньюсмейкер бетпе-бет сөйлесетін сұхбат берушіден бастап, өзі әртүрлі сегменттерден тұратын сырттай бұқаралық аудиторияға дейін. Тілдік өзгерістердегі әлеуметтік өзара әрекеттестік медиа тілімен де анықталады. Жаңалықтарды өндіру процестері тілге қол жеткізе алатынымызды білдіреді, өйткені оны журналистер мен жаңалықтар қызметкерлері құрастырады және өңдейді. Баспа басылымдарында қазір XVII ғасырда алғашқы заманауи газеттер шығарылғаннан бері нақты, үлкен және дәйекті мұрағат бар.

Аңдатпа:

Журналистика тілі - талданатын тартымды сала, өйткені ол әрбір публицистикалық жанрдағы оның нәзік тұстары мен құдіретіне қатысты күрделі көзқарасты ұсынады. Тілдің бұл түрі журналистердің өз оқиғаларын немесе репортаждарын қалай жасайтынын, көзқарастарды қалай қалыптастыратынын, күтілетін жаңалықтарды жеткізетінін және медиа тілінің біз кездесетін басқа тілдерден қалай ерекшеленетінін түсінуге көмектеседі. Тергеу, сұхбат алу және фактчекинг қызметі ақпараттандыру, сендіру, сонымен қатар манипуляциялық әдістерді қолдана отырып, қоғамдық сенімдерді нығайту үшін БАҚ тұтынушыларына берілетін журналистиканың негізгі құрамдас бөлігі болып табылады.

Сондай-ақ журналистер өз баяндамаларында мұқият таңдалған сөздер мен сөйлемдер арқылы кодталған хабарламаларды пайдалана алады. Сөздерді қолданудағы өзін-өзі цензура көбіне өздері үшін арандатушылық және ыңғайсыз жағдай туғызатын журналистер тарапынан қолданылады. Бұл оларға және олардың жазбаларына қауіп төндірмеу үшін сөйлемдерді басқаша білдіруді қамтиды. Сонымен, жан-жақты сөздік әңгімелер мен хабарларды өмірге әкеліп, журналистерге қоршаған әлемді жақсырақ сипаттауға мүмкіндік береді. Сөздерді дұрыс қолдану олар жетуге бағытталған журналистік лексикалық деңгейге мағына мен түсінік реңкін қамтамасыз етеді.

Журналистік мақсат газеттерге, журналдарға немесе жаңа медиаға жазу болсын, публицисттердің барлық санаттары өз мамандығына қажетті барлық тілдік реңктері бар мамандар ретінде өз тілдерін үйрену және тәжірибеде қолдану негізгі миссиясына ие.

Назерке ЗАЙФУН

“Тұран” университеті, Журналистика факультетінің 3- курс студенті.

КМ АА Куәлік нөмірі: **KZ45VPY00102718** — ҚР Мәдениет және Ақпарат министрлігі

© 2026 **Bilimger.kz** Ақпараттық-танымдық білім порталы. Барлық мазмұн авторлық құқықпен қорғалған.